

Nøkkelprinsipper for å fremme kvalitet i inkluderende opplæring

Anbefalt praksis

NØKKELPRINSIPPER FOR Å FREMME KVALITET I INKLUDERENDE OPPLÆRING

Anbefalt praksis

European Agency for Development in Special Needs Education (EA) er en uavhengig og selvstyrt organisasjon som støttes av sine medlemsland og EU-institusjonene (Europakommisjonen og Europaparlamentet).

Synspunktene i dette dokumentet gjenspeiler ikke nødvendigvis den offisielle holdningen til EA, EAs medlemsland eller Europakommisjonen. Europakommisjonen kan ikke holdes ansvarlig for måten informasjon i dette dokumentet kan bli brukt på.

Det er tillatt å bruke utdrag fra dokumentet hvis det henvises klart til kilden. Det skal henvises til rapporten på følgende måte: European Agency for Development in Special Needs Education (2011) *Nøkkelpinsipper for å fremme kvalitet i inkluderende opplæring – Anbefalt praksis*, Odense, Danmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

Rapporten er tilgjengelig i redigerbart elektronisk format på 21 språk, slik at informasjonen skal være lett tilgjengelig. Den elektroniske versjonen av rapporten er tilgjengelig på EAs nettsted: www.european-agency.org

Denne rapporten er utarbeidet av:

George Borg, medlem i det representative styret, Malta

John Hunter, medlem i det representative styret, Storbritannia (Nord-Irland)

Bryndis Sigurjónsdóttir, nasjonal koordinator, Island

Simona D'Alessio, ansatt i EA

Redigert av Verity Donnelly, ansatt i EA

Omslagsbilde: Daniela Demeterová, Tsjekkia

ISBN: 978-87-7110-310-6 (Elektronisk) ISBN: 978-87-7110-289-5 (Papirutgave)

© **European Agency for Development in Special Needs Education 2011**

Secretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brussels Office
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Dette dokumentet er utarbeidet med støtte fra Europakommisjonens generaldirektorat for utdanning og kultur: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	5
1. INNLEDNING	7
1.1 Bakgrunnsinformasjon	7
2. ØKT DELTAKELSE FOR ALLE ELEVER	9
3. NØKKELPRINSIPPER FOR Å FREMME EN INKLUDERENDE PRAKSIS.....	13
3.1 Elever som blir hørt.....	13
3.2 Elever som deltar aktivt.....	13
3.3 Lærere som har positive holdninger.....	14
3.4 Effektive lærere som har de nødvendige ferdighetene	15
3.5 En visjonær skoleledelse	16
3.6 Helhetlige tverrfaglig tjenester	17
4. AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	19
5. MER INFORMASJON	20
5.1 Kilder fra EA.....	20
5.2 Andre kilder.....	21

FORORD

Den første rapporten i Nøkkelpinsipper-serien var basert på EAs arbeid frem til 2003. I 2009 ble det publisert nok et dokument som tok for seg EAs arbeid: *Nøkkelpinsipper for å fremme kvalitet i inkluderende opplæring – Anbefalinger til myndighetene*. Begge publikasjonene ga en sammenfatning av hovedfunnene fra EAs tematiske arbeid for å støtte utviklingsprosessen for inkluderende opplæring.

I 2007 ble representanter fra EA enige om at det skulle utarbeides slik oppsummerende informasjon regelmessig. Det ble også bestemt at dette arbeidet skulle med utgangspunkt i de politiske målsettingene også gi en sammenfatning av nøkkelprinsippene for praksis. Dette dokumentet inneholder derfor en gjennomgang av EAs arbeid siden 2003 for å gi en oppsummering av prinsippene for inkluderende praksis, som er hentet fra de tematiske prosjektene som er gjennomført i alle medlemslandene. I avsnitt 5 er det en fullstendig liste over dokumentene som er brukt i gjennomgangen.

Disse anbefalingene presenterer nøkkelpinsipper for praksis, og de er utarbeidet gjennom et samarbeid mellom de ulike medlemslandene i EA og rettet mot både myndigheter og fagpersoner. Vi håper at alle som arbeider med lederskap i skolen vil ha nytte av disse anbefalingene (og publikasjonen fra 2009) i arbeidet med å utvikle mer inkluderende utdanningssystemer over hele Europa.

Datagrunnlaget fra EAs tematiske publikasjoner som er brukt for å utforme praksisprinsippene i dette dokumentet, er samlet i et kryssreferansedokument. Du finner dette dokumentet, og fullstendig informasjon om dette arbeidet, her: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Cor Meijer

Direktør: European Agency for Development in Special Needs Education

1. INNLEDNING

EAs rapporter i Nøkkelprinsipper-serien (publisert i 2003 og 2009) inneholdt anbefalinger til sider ved utdanningspolitikken som ser ut til å være effektive for inkluderingen av elever med ulike typer behov for tilpasset opplæring / spesialundervisning. Anbefalingene underbygger også på prinsippet om en utdanning med kvalitet for alle. Dette dokumentet er basert på data fra EAs arbeid siden 2003, og gir en oppsummering av nøkkelprinsippene for praksis som synes å være avgjørende for å gi god støtte til elever med ulike behov i ordinære miljøer.

1.1 Bakgrunnsinformasjon

Noen viktige europeiske og internasjonale retningslinjer for inkluderende opplæring er angitt her: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles/a-european-and-international-approach-to-inclusive-education>. En rekke nyere publikasjoner fastslår også at skolene må bli bedre til å gi opplæring til alle elevene i lokalmiljøet og informere om bakgrunnen for arbeidet som utføres.

UNESCOs *retningslinjer om inkludering i opplæringen* (2009) fastslår at det er en uløselig sammenheng mellom inkludering og kvalitet, noe som blir stadig mer anerkjent. En inkluderende etos kan være svært viktig for å heve kvaliteten på opplæringen for alle elevene. Inkluderende opplæring anses også å spille en viktig rolle i utviklingen av et mer rettferdig, likeverdig og demokratisk samfunn der mangfold verdsettes. En slik utvikling er avhengig av prinsipper som like muligheter, ikke-diskriminering og universell tilgang. Det må særlig tas hensyn til de individuelle behovene til elever som er i faresonen for sosial utestenging og marginalisering.

Rådet for den europeiske union (2009) understreker at: "Utdanning bør fremme interkulturelle kompetanser, demokratiske verdier og respekt for grunnleggende rettigheter og miljøet, i tillegg til å bekjempe alle former for diskriminering og gjøre alle elever i stand til å samhandle med medelever fra ulik bakgrunn" (s. 3).

Dette underbygges av *Rådskonklusjoner om den sosiale dimensjonen av utdanning og opplæring* (2010), som påpeker at utdanningssystemene i EU må sikre både likeverd og kvalitet, og at

de må anerkjenne at det er avgjørende å bedre læringsutbyttet og nøkkelkompetansene for alle. Ikke bare for å sikre økonomisk vekst og konkurransevne, men også for å redusere fattigdom og fremme sosial inkludering.

Europakommisjonen (2006) definerer likeverd på følgende måte: "... i hvilken grad enkeltpersoner gjennom utdanning og opplæring kan dra nytte av muligheter, tilgang, behandling og resultater" (s. 2). OECD (2007) knytter likeverd til rettferdighet og fastslår at personlige og sosiale forhold ikke skal være en hindring for å oppnå best mulige læringsresultater.

FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (UNCRPD) (2006) og særlig artikkel 24 om utdanning anbefaler også inkluderende opplæring. Denne konvensjonen og den valgfrie protokollen er stadfestet av mange av EAs medlemsland og av EU (Se: <http://www.un.org/disabilities/latest.asp?id=169>). EUs strategi for funksjonshemmede 2010–2020 tar sikte på å samordne EUs politikk med FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.

World Report on Disability (2011) understreker at det er helt avgjørende at lærere i ordinære klasser får hensiktsmessig opplæring hvis de skal kunne bli trygge og kvalifisert til å lede opplæringsarbeidet for barn med ulike behov. Rapporten slår fast at lærerutdanningsprogrammene må fokusere på holdninger og verdier, ikke bare på kunnskap og ferdigheter.

Inkludering er mye debattert i EAs medlemsland. Landene imøtekommer elevenes ulike behov på forskjellige måter, noe som spesielt gjelder for elever som trenger ekstra tilrettelegging fordi de har funksjonshemming og behov for spesialundervisning. Det finnes imidlertid også en rekke fellesfaktorer som fokuserer på å øke læringsresultatet for alle elevene. Neste avsnitt beskriver grunnlaget for de forskningsbaserte praksisprinsippene som er definert ut fra EAs arbeid, og som presenteres i avsnitt 3.

2. ØKT DELTAKELSE FOR ALLE ELEVER

I publikasjonen *Nøkkelpinsipper for å fremme kvalitet i inkluderende opplæring* (2009) ble “økt deltakelse for å gi økt tilgang til utdanning for alle elever” presentert som et overordnet prinsipp. Følgende gjensidig sammenhengende faktorer for dette ble fremhevet:

- utdanning og kurs i inkluderende opplæring for alle lærere;
- organisasjonskultur og -etos som fremmer inkludering;
- støtteordninger organisert for å fremme inkludering;
- fleksible finansieringsmodeller som fremmer inkludering;
- retningslinjer som fremmer inkludering;
- lovgivning som fremmer inkludering.

Disse faktorene utgjør grunnlaget for praksisprinsippene som er identifisert i EAs tematiske prosjekter og beskrevet i dette dokumentet. De drøftes derfor nærmere her.

I innledningen ble det påpekt at inkludering nå betraktes i et menneskerettighetsperspektiv og berører flere elever enn bare dem med behov for spesialundervisning. I EAs rapport *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* fra 2011 fastslås det at mange elever på skolen ikke er engasjert i læringsprosessen og går ut av skolen med få positive resultater. Aktiv deltakelse i alle sider ved livet på skolen er avgjørende for at elevene skal ta videre utdanning og få mest mulig nytte av utdanningen i livet, arbeidslivet og som global medborger.

Rådet for den europeiske union sier følgende om tidlig frafall i skolen (2011): “Effektive poliske tiltak kan omfatte bedre barnehage- og førskoletilbud, oppdaterte læreplaner, bedre lærerutdanning, nyskapende opplæringsmetoder, individuell tilrettelegging – og da særlig for utsatte grupper, deriblant migranter og romfolket. I tillegg til dette kommer bedre samarbeid med familier og lokalmiljø” (s. 2). Gjennom effektivt samarbeid kan skolen virke positivt inn på forhold utenfor skolen, og på den måten gi bedre støtte til elever og familien deres.

I EAs publikasjoner *Iverksetting av vurdering som fremmer inkludering* (2009) og *Lærerutdanning i Europa som fremmer inkludering* (2011) påpekes det at lærerne må få tid til faglig

refleksjon, og at både lærere og elever må utvikle en positiv tenkemåte. Utfordringer og feil må betraktes som noe man kan lære av. I alle situasjoner må mangfold verdsettes og betraktes som noe positivt, og ulikheter må anses som en ressurs for læringen. Lærerutdanningen og etterutdanningen for lærere spiller uten tvil en avgjørende rolle for at lærerne utvikler positive holdninger i tillegg til kunnskap og ferdigheter.

Publikasjonen *Vurdering i inkluderende miljøer* (2007) understreker at skolelederne spiller en viktig rolle i utviklingen av en inkluderende opplæring. Lærerne er ledere i klasserommet og har direkte innflytelse på opplæringen og læringen. De kan imidlertid ikke sikre utviklingen av en inkluderende praksis hvis ikke skoleledelsen støtter opp om arbeidet og sørger for at lærerne får kontinuerlig faglig utvikling. Skolelederne må legge til rette for en utvikling mot inkluderende praksis gjennom sterke relasjoner og en forpliktelse til samarbeid, laginnsats, spørsmål og nyskaping.

I en positiv skoleetos lyttes det til elevene, og de involveres i sin egen vurdering og læring, slik det påpekes i publikasjonen *Unge stemmer: Hvordan imøtekomme mangfoldet i opplæringen* (2008). *World Report on Disability* (2011) understreker også at det er viktig å lytte til elever med funksjonshemming. Elevene må derfor få tilgang til informasjon på mange ulike måter (for eksempel gjennom ulike egnede kommunikasjonskanaler og metoder). Deretter må de få hjelp til å bearbeide informasjonen, organisere ideer og gi respons på meningsfulle måter.

EAs rapport *Vurdering i inkluderende miljøer* (2007) hevder at lærere i økende grad fungerer som veiledere og tilretteleggere for læring. Vurdering blir en viktig del av læringsprosessen, og elevene forteller om sine preferanser, interesser og hindringer for læring. EAs publikasjoner *Særskilt tilrettelagt opplæring i Europa* (2003) og *Flerkulturelt mangfold og tilpasset opplæring / spesialundervisning* (2009) understreker ytterligere hvor viktig en slik individuell tilnærming er. Rapporten *ICTs in Education for People with Disabilities* (2011) (utarbeidet i samarbeid med UNESCO IITE) understreker dessuten at informasjons- og kommunikasjonsteknologi kan være et effektivt verktøy i en individuell tilnærming til læring.

Spesialskoler kan være en viktig partner i utviklingen av en inkluderende praksis. Når spesialskoler utvikler sin rolle som ressursentre, kan de legge til rette for utveksling av faglig ekspertise

gjennom nettverksbygging og dialog. På den måten kan de øke skolenes kapasitet til å imøtekomme elevenes ulike behov. Publikasjonen *Særskilt tilrettelagt opplæring i Europa – Tematisk publisasjon* (2003) hevder at en slik praksis fører til at det kan gis bedre støtte til alle elevene.

Elever og familier som har behov for ytterligere støtte, bør ha tilgang til helhetlige planer for å sikre formålstjenlige, rimelige og samstemte tjenester. På denne måten kan deres behov imøtekommes, og det kan oppnås positive, langsiktige resultater. I publikasjonen *Tidlig intervensjon i førskolealder: Fremgang og utvikling 2005–2010* (2010) påpekes det at skole- og støttetjenester fra alle disipliner bør samarbeide tett for å imøtekomme elevenes og familiens behov i lokalmiljøet. Det bør satses på tilbud og støtte i tidlig alder, og dette må betraktes som langsiktige investeringer som fører til at utsatte elever trenger færre tjenester senere i livet. Rapporten *ICTs in Education for People with Disabilities 2011* vektlegger hvor viktig det er å involvere familien i utviklingen av verktøy og tilnæringsmåter som elevene kan bruke på skolen og hjemme. Dette sikrer en kontinuerlig og koordinert tilnærming.

Publikasjonen *Gjennomføring av vurdering som fremmer inkludering* (2009) beskriver overgangen fra flerfaglig til tverrfaglig arbeid. Tverrfaglig arbeid integrerer kunnskap og perspektiver fra forskjellige fagområder for å bruke en helhetlig tilnæringsmåte og gi mer fleksibel tilrettelegging. Denne samarbeidsbaserte tilnærmingen krever samarbeid på tvers av politiske sektorer (for eksempel helse- og sosialtjenester) på alle nivåer.

Nøkkelpriinsippene som presenteres i dette dokumentet, anerkjenner lærernes og skoleledernes viktige rolle, og de er utformet med eleven i fokus. Barn og unge er i fokus i planleggingen av tilstedeværelse (tilgang og fremmøte), deltakelse (i læringsopplevelser av høy kvalitet) og oppnåelse (av resultater gjennom deltakelse i læringsprosessen). Denne modellen, som er beskrevet i UNESCOs *retningslinjer for inkludering* (2005) bruker elementer fra EAs arbeid og understreker at tilstedeværelse i utdanningssammenheng ikke er nok i seg selv. Elevene må delta aktivt i vurderingen og læringen og i alle beslutninger som gjelder deres fremtid. Dette ble understreket av de unge delegatene på høringen i Europaparlamentet i Brussel i november 2011.

3. NØKKELPRINSIPPER FOR Å FREMME EN INKLUDERENDE PRAKSIS

Det meste av EAs arbeid retter seg mot den obligatoriske grunnutdanningen. Disse prinsippene gjelder imidlertid for alle sektorer og stadier av livslang læring, og for formell og ikke-formell utdanning. De elevfokuserede prinsippene gjelder både for elever med og uten funksjonshemming, siden inkludering handler om utdanning med kvalitet for alle elever.

3.1 Elever som blir hørt

Det må lyttes til elevene, familien og støttepersoner, særlig når det skal tas beslutninger som berører dem.

Elevene må få relevant informasjon i egnede formater, slik at de kan delta fullt ut i alle diskusjoner og beslutninger om egen utdanning og planer for fremtiden.

Elevene må få et ord med i laget i beslutninger som berører dem:

- i vurderingen – velge andre måter å vise kunnskap, forståelse og ferdigheter på, delta i diskusjoner om vurderingsinformasjon og hvordan den kan utgjøre grunnlag for fremtidig læring;
- i læringsprosessen – få tilgang til informasjon på flere måter, ha flere måter å gjøre informasjon meningsfull på, og flere måter å uttrykke seg på;
- i planleggingen av læringen, der det tas hensyn til personlige faktorer;
- i støttetilbudet for å fjerne hindringer for læring, slik at de ikke blir stigmatisert eller atskilt fra medelevene;
- i læreplanen – få si sin mening om relevante, meningsfulle og individuelle resultater; og
- i evalueringen av læringsresultatene for å sikre gode prestasjoner og trivsel.

3.2 Elever som deltar aktivt

Alle elevene har rett til å være aktive deltakere på skolen og i lokalmiljøet.

Alle elevene skal føle tilhørighet i klassen og på skolen. De skal føle at de verdsettes for sin innsats i lokalmiljøet. Elevene bør rådspørres om hvilken ekstra tilrettelegging de trenger for å kunne delta i alle aktivitetene og opplevelsene som tilbys.

Elevene bør:

- ha en følelse av tilhørighet og trygghet på skolen;
- ha muligheter til samarbeid og gruppearbeid, med fleksible medelevgrupper for å utvikle sosiale ferdigheter og kommunikasjonsferdigheter;
- få anerkjennelse og ros for sine resultater;
- delta fullt ut i aktiviteter etter skoletid og utenfor skolen;
- ta ansvar for sin egen læring og ha en aktiv rolle i læringsprosessen, med høye forventninger og økt selvstendig læring; og
- anerkjenne ansvaret de har i henhold til andre på skolen og i lokalmiljøet.

3.3 Lærere som har positive holdninger

Alle lærere må ha positive holdninger til samtlige elever og ønske å samarbeide med kolleger

Alle lærere bør betrakte mangfold som en styrke og en stimulus for sin egen videre læring. I lærerutdanningen og i etterutdanningen trenger lærerne å innhente erfaringer som får dem til å utvikle positive holdninger og verdier. Erfaringer som får dem til å utforske, reflektere over og finne nyskapende løsninger på nye utfordringer relatert til elever med ulike behov. Lærerne bør særlig verdsette støtte fra kolleger med andre kompetanseområder. De bør samarbeide for å gå fra en individuell til en felles tilnærming til arbeidet.

Lærere bør:

- ta ansvar for alle elevene og vise at de forstår de grunnleggende behovene alle har til felles, f.eks. trygghet, tilhørighet, trivsel på skolen og meningsfulle resultater;

- verdsette og vise forpliktelse til å støtte resultater på en rekke ulike områder (deriblant psykisk helse og trivsel, sosiale ferdigheter) og ha høye forventninger til alle elever;
- forstå når elever trenger tilrettelegging og planlegge dette på en god måte sammen med eleven, uten bruk av merkelapper som kan virke begrensende;
- ha kunnskap om mange ulike ressurser (inkludert IKT) og ferdighetene til å bruke dem effektivt i klasserommet;
- ha en positiv holdning til nyskapning og være innstilt på å ta ansvar for personlig og faglig utvikling;
- samarbeide med og hjelpe kolleger med å reflektere over praksis og bygge opp kunnskap og ferdigheter i “team” for å hjelpe elevene (for eksempel i utviklingen av individuell tilrettelegging, klasseromstrategier eller overgangsplaner); og
- kommunisere effektivt med elever, foreldre og kolleger fra alle avdelinger og støtte en samarbeidsbasert praksis som er fordelaktig for elevene.

3.4 Effektive lærere som har de nødvendige ferdighetene

Alle lærere må utvikle ferdigheter som trengs for å imøtekomme elevers ulike behov.

I lærerutdanningen og i etterutdanningen må lærerne tilegne seg ferdighetene, kunnskapen og forståelsen som gir dem trygghet til å være en effektiv lærer for elever med ulike behov. Lærerne bør utvikle en rekke ulike tilnæringsmåter til vurdering og undervisning, slik at de kan bruke disse på en fleksibel måte for å redusere hindringer for læring samt sikre deltakelse og resultatoppnåelse. De bør gi en tydelig beskrivelse av grunnlaget for tilnæringsmåtene som brukes, der de anerkjenner og reflekterer over faktorene som kan påvirke læringen, og eventuelle hindringer.

Lærerne bør:

- bruke flere tilnæringsmåter ved vurdering av elevene, slik at elevene får vite hva de har lært, forstår og kan gjøre på flere ulike måter;
- bruke tilbakemelding for å identifisere og fjerne hindringer for læring (fysiske, holdningsrelaterte, organisatoriske) og planlegge

sammen med elevene for å sikre at fremtidig læring er tilgjengelig, helhetlig og relevant for elevenes liv;

- tilby en rekke læringsmuligheter med valgmuligheter for alle elevene, i tråd med begrepet flerdimensjonal intelligens;
- bruke en rekke tilnærminger i opplæringen, der det brukes fleksible grupper og tas hensyn til elevenes ønsker;
- planlegge en relevant læreplan som gir helhetlige muligheter for utvikling av kjernekompetanse på tvers av fag og meningsfull deltakelse for alle elevene; og
- samarbeide med kolleger for å utvikle individuelle planer for å sikre at elevenes behov imøtekommes med nødvendig tilrettelegging, hjelpemidler og tilpasning på en konsekvent måte.

3.5 En visjonær skoleledelse

Skoleledere må verdsette mangfold i lærerstaben og elevgruppen, støtte nyskaping og fremme solidaritet mellom kolleger

En effektiv inkluderende praksis krever en skoleledelse som har visjoner på alle nivåer. En skoleledelse som har inkluderende verdier og fremmer en positiv etos og et positivt læringsmiljø, noe som utgjør grunnlaget for kvalitetsutdanning. Inkluderende verdier må gjennomsyre alle retningslinjer og utviklingsplaner for skolen. De må gjenspeiles i relasjoner og praksis ved at alle skoleledere, ansatte og elever støtter hverandre.

Skoleledere bør:

- fremme en positiv etos og læringskultur ved å gi tydelig uttrykk for sin visjon samt verdier og tanker som fremmer inkludering – i alle aspekter ved livet på skolen;
- sikre at inkludering og elevenes velvære er sentralt i all politikk og tydelig i all praksis;
- organisere skolen på måter som unngår kategorisering eller bruk av merkelapper, f.eks. dele elevene inn i fleksible grupper ved ulike aktiviteter;
- jobbe aktivt for å møte forskjeller på en måte som inkluderer elevene, ved å utvide mulighetsrommet i deres vanlige læringsmiljø;

- oppmuntre og gjøre det mulig for ansatte å utvikle sine evner og kompetanse til å imøtekomme elevenes ulike behov gjennom forskjellige tilnæringsmåter, og la dem bidra med sin ekspertise på hele skolen;
- legge til rette for at de ansatte kan reflektere over sin praksis og selv ta ansvar for sin livslange læring;
- være en effektiv leder og sørge for at lærerstaben gjenspeiler og respekterer mangfoldet på skolen;
- bruke finansieringskilder for å sikre fysisk tilgang til bygninger og nødvendig tilrettelegging (inkludert hjelpemidler/IKT) for alle elever;
- utvikle effektiv oppfølging, egenvurdering og elevfokusert evaluering som tar hensyn til alle elevenes læringsresultatet samt mer vidtrekkende og akademiske resultater;
- bruke resultatene av oppfølgingen og evalueringen som grunnlag for planlegging og strategiske forbedringer for å utvikle skolens kapasitet til å støtte den best mulige utviklingen for alle elevene;
- tilby effektive støttetjenester for alle ansatte og arbeide for å håndtere eksternt press ved å utvikle en tydelig begrunnelse for tilnærmingene skolen bruker;
- få spesialister samt interne og eksterne nettverk til å ta felles ansvar og samarbeide for å sikre enkel tilgang til aktiviteter i læreplanen og aktiviteter etter skoletid for alle elevene; og
- kommunisere effektivt med lokalmiljøet, tverrfaglige støttetjenester og spesialistmiljøer for å sikre en helhetlig og koordinert tilnærming for elevene og familien – en tilnærming som anerkjenner viktigheten av å imøtekomme et bredere spekter av behov for å bedre læringsutbyttet.

3.6 Helhetlige tverrfaglig tjenester

Hver skole bør ha tilgang til tverrfaglige kommunale støttetjenester.

Barn og unge kommer ikke til å tilegne seg læring på en god måte hvis ikke deres grunnleggende helsemessige, sosiale og emosjonelle behov dekkes. Familien og lokalmiljøet kan derfor ha behov for støtte, og tjenester som helse- og sosialtjenester må samarbeide og bruke en helhetlig tilnæringsmåte.

Tverrfaglige tjenester bør:

- utvise godt samarbeid og effektiv kommunikasjon på tvers av og mellom ulike sektorer/tjenester og skolene i lokalmiljøet. De må sikre at informasjon kan deles, samt at riktig type støtte gis raskt ved andre behov (for eksempel behandling og medisinske behov, psykisk helse osv.);
- samarbeide tett med familien og elevene for å styrke forbindelsen mellom familien, skolen og det tverrfaglige teamet; og
- samarbeide med skoler for å involvere alle relevante aktører, deriblant lokale spesialskoler/-miljøer i støttenettverkene og finne nye måter å dele ekspertise på.

4. AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Dette dokumentet presenterer noen av de viktigste faktorene for å fremme en inkluderende praksis. Informasjonen er hentet fra EAs arbeid og spesielt fra nøkkelprinsippene fra anbefalingene fra 2009.

Europakommisjonen har anerkjent lærerens viktige rolle (2006): “De aller viktigste faktorene for effektivitet og likeverd er lærernes dyktighet/kompetanse, erfaring og motivasjon, samt pedagogikken de bruker. Lærerne kan spille en nøkkelrolle i å sikre deltakelse for de mest utsatte elevene, i samarbeid med foreldrene og velferdstjenester for elevene” (s. 6).

Som EAs direktør, Cor Meijer, understreket i forbindelse med lanseringen av *World Report on Disability* (juni 2011): “Vi kan diskutere inkludering på mange nivåer – på et konseptuelt, politisk eller normativt nivå eller et forskningsnivå, men til syvende og sist er det læreren som til daglig har ansvaret for elevene i klasserommet. Det er læreren som gjennomfører prinsippene for inkluderende opplæring”.

Nøkkelprinsippene som er beskrevet her, forutsatt at de underbygges av nøkkelprinsippene fra 2009 som var myntet på myndighetene, kan støtte lærere og andre fagpersoner til å utvikle en mer inkluderende praksis og imøtekomme elevenes ulike behov på en mer effektiv måte i ordinære klasserom.

5. MER INFORMASJON

All informasjonen det henvises til i dette dokumentet, finnes i delen Key Principles – Practice på EAs nettsted: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Dette omfatter:

- et “kryssreferansedokument” med data fra EAs studier som underbygger nøkkelprinsippene som er beskrevet i avsnitt 3;
- lenker til alle EAs publikasjoner og alt materiell det henvises til i dette dokumentet.

5.1 Kilder fra EA

- *Særskilt tilrettelagt opplæring i Europa* (2003)
- *Tilpasset opplæring / spesialundervisning i Europa – Tematisk publikasjon* (Del 1, 2003 og Del 2, 2006)
- *Inkluderende opplæring og klasseromspraksis på ungdomstrinnet* (2005)
- *De unges meninger om spesielt tilpasset opplæring* (2005)
- *Tidlig intervensjon i førskolealder* (2005)
- *Individuelle planer støtter overgangen fra opplæring til arbeidsliv* (2006)
- *Vurdering i inkluderende miljøer* (2007 og 2009)
- *Unge stemmer: Hvordan imøtekomme mangfoldet i opplæringen* (2008)
- *De unges meninger om inkluderende opplæring. Lisboa-erklæringen* (2007)
- *Gjennomføring av vurdering som fremmer inkludering* (2009); *Assessment for Learning and Pupils with Special Educational Needs* (2009); *Iverksetting av vurdering som fremmer inkludering* (2009); *Kypros-anbefalingene om vurdering som fremmer inkludering* (2009)
- *Utvikling av et sett med indikatorer – for inkluderende opplæring i Europa* (2009)

-
-
- *Flerkulturelt mangfold og tilpasset opplæring / spesialundervisning* (2009)
 - *Tidlig intervensjon i førskolealder – Fremgang og utvikling 2005–2010* (2010)
 - *Inclusive Education in Action – Project Framework and Rationale* (2010)
 - *Teacher Education for Inclusion – Literature Review* (2010)
 - *ICTs in education for People with Disabilities* (2011)
 - *Lærerutdanning i Europa som fremmer inkludering* (2011)
 - *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* (2011).

5.2 Andre kilder

Europakommisjonen (2006) *Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament. Efficiency and equity in European education and training systems*. Brussel, 8.9.2006 COM(2006) 481 final http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comm481_en.pdf

Europakommisjonen (2010) *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Disability Strategy 2010–2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*. Brussel, 15.11.2010 COM (2010) 636 final <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>

FN (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, New York, FN

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) (2007) *No more failures: Ten steps to equity in education*, OECD, Paris

Rådet for Den europeiske union (2009) *Council Conclusions of 12 May 2009 on a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training ('ET 2020')* (2009/C 119/02) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:010:EN:PDF>

Rådet for Den europeiske union (2010) *Council conclusions on the social dimension of education and training* 3013th Education, Youth and Culture Council meeting 11/05/2010 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf

Rådet for Den europeiske union (2011) *Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the 'Europe 2020' strategy* (2011/C 70/01) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:EN:PDF>

UNESCO (2005) *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. UNESCO, Paris

UNESCO (2009) *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. UNESCO, Paris http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=177849&set=4A9F89E7_2_250&gp=1&ll=1

Verdens helseorganisasjon (2011) *World Report on Disability*. Genève, Sveits, WHO

NO

Den første rapporten i *Nøkkelpinsipper*-serien var basert på EAs arbeid frem til 2003. I 2009 ble det publisert nok et dokument som tok for seg EAs arbeid: *Nøkkelpinsipper for å fremme kvalitet i inkluderende opplæring – Anbefalinger til myndighetene*.

Begge publikasjonene ga en sammenfatning av hovedfunnene fra EAs tematiske arbeid for å støtte utviklingsprosessen for inkluderende opplæring.

Dette tredje dokumentet i *Nøkkelpinsipper*-serien er også basert på det tematiske arbeidet EA har utført siden 2003, men fokuserer på nøkkelpinsipper for praksis som støtter kvalitet i inkluderende opplæring. Det er utarbeidet av utdanningsmyndigheter og fagpersoner og rettet mot andre myndigheter og fagpersoner som arbeider med lederskap i skolen. Formålet med dokumentet er å gi en oppsummering av hovedprinsippene for praksis som synes å være avgjørende for å gi god støtte til elever med ulike behov i ordinære miljøer.

Vi håper at disse nøkkelprinsippene vil være et nyttig bidrag til arbeidet med å utvikle mer inkluderende utdanningssystemer over hele Europa.

